

2023-09-18

U2023/01467

Till
Utbildningsdepartementet

Inspel från Sveriges Farmaceuter till regeringens forsknings- och innovationspolitik

Sveriges Farmaceuter organiserar samhällets läkemedelsexpertiser, det vill säga apotekare och receptarier, inom samtliga sektorer och i hela läkemedelskedjan – från forskning och utveckling till att förbättra läkemedelsanvändningen i samhället. Vi tillvaratar och driver apotekares och receptariers professionella och fackliga intressen, och kan därför som organisation föra professionens talan i Sverige och internationellt.

Sveriges Farmaceuter vill framföra följande inspel till regeringens forsknings- och innovationspolitik.

Bakgrund

Inom sjukvården är vårdskador vanliga, uppskattningsvis 100 000 patienter drabbas till en kostnad av cirka 8 miljarder kronor per år för de extra vård dagar som beror på vårdskador inom somatisk sjukhusvård.¹ Detta innebär att ungefär en vårdskada sker vid vart tionde vårdtillfälle. Cirka 2 000 patienter får bestående men och vid ungefär 1 200 dödsfall varje år bedöms en vårdskada ha varit en bidragande orsak.² Vårdskador leder alltså till såväl stort lidande för enskilda som stora kostnader för samhället.

Farmaceuter kan förhindra vårdskador genom exempelvis att kliniska farmaceuter genomför läkemedelsgenomgångar på sjukhus, genom öppenvårdsapotekens granskningar av förskrivna

¹ <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-1-6564.pdf>

² <https://www.socialstyrelsen.se/globalassets/sharepoint-dokument/artikelkatalog/ovrigt/2020-1-6564.pdf>

recept, genom farmaceutiska tjänster eller genom att utveckla nya läkemedel med lägre risk för vårdskador.

Kliniska farmaceuter är apotekare eller receptarier som ingår i vårdteamet runt patienten på sjukhus, i primärvård eller inom kommunal omsorg. De är läkemedelseexperterna som ger patienter och sjukvårdspersonal bästa möjliga förutsättningar för att använda och hantera läkemedel. De upptäcker, åtgärdar och förebygger riskerna med läkemedelsbehandlingar.

Vårdskador orsakade av läkemedel innebär stora kostnader för samhället. Samtidigt visar flera studier att både felmedicineringar och återinläggningar orsakade av läkemedel minskar kraftigt när en patient har fått en läkemedelsgenomgång av en klinisk farmaceut.

En studie från Uppsala universitet visade att återinläggningar på sjukhus orsakade av läkemedel minskade med hela 80 procent för äldre patienter som fått en läkemedelsgenomgång av en klinisk apotekare inom akutsjukvården.³ De effekter som de kliniska farmaceuterna kan generera genom att utföra läkemedelsgenomgångar är alltså stora.

Även i den internationella litteraturen finns omfattande belägg för detta. Enligt en nyligen publicerad vetenskaplig sammanställning över befintliga forskningsresultat så behöver 29 läkemedelsgenomgångar utföras för att förhindra en återinläggning.⁴

Sveriges Apoteksförening gjorde 2014 en kartläggning där man registrerade de korrigeringar som farmaceuterna gjorde av felaktigt skrivna recept på öppenvårdsapotek.⁵ Utifrån extrapolering av studiens resultat korregerar landets farmaceuter omkring 850 000 felaktigt förskrivna recept varje år.

En klinisk farmakolog bedömde hur allvarliga konsekvenser som skulle kunna ske om inte farmaceuterna hade korregerat recepten. Utan farmaceuternas ingripande skulle uppskattningsvis ytterligare drygt 24 000 patienter per år drabbats av sjukhusinläggning på grund av vårdskada. Och detta är alltså de vårdskador som kan förhindras på öppenvårdsapoteken medan de vårdskador som läkemedelsgenomgångar kan förhindra på sjukhusen inte är inräknade.

Förutom det lidande som farmaceuterna hjälpte till att undvika så sparade även farmaceuter in en stor summa pengar genom att granska recepten på öppenvårdsapoteken. Enbart den direkta kostnaden för sjukhusinläggningarna som kunde sparas in var 200 miljoner per år genom öppenvårdsapotekens ingripanden. Den totala kostnaden för samhället som farmaceuterna sparade in är dock mycket högre om man räknar in kostnader för sjukskrivningar, återbesök inom sjukvården och minskad produktivitet.

³ <https://via.tt.se/pressmeddelande/3273545/apotekare-i-akutsjukvarden-minskar-aterbesok?publisherId=3235843>

⁴ <https://www.svenskfarmaci.se/2023/01/31/lakemedelsgenomgangar-minskar-risken-for-aterinlaggning/>

⁵ <https://www.sverigesapoteksforening.se/850-000-felaktiga-recept-korrigeras-pa-apotek/#:~:text=Sveriges%20Apoteks%C3%B6rening%20har%20just%20avslutat,gjort%20av%20felaktigt%20skrivna%20recept.>

Just nu pågår ett regeringsuppdrag om farmaceutiska tjänster som TLV ansvarar för. En litteraturgenomgång som TLV låtit SBU göra identifierade 33 vetenskapliga artiklar med hälsoekonomiska primärstudier.⁶ Artiklarna undersökt främst kostnadseffektivitet, förändrade sjukvårdskostnader och följsamhet till behandling för patienter med kroniska tillstånd som fått farmaceutiska tjänster. Utförandet av den farmaceutiska tjänsten skilde sig åt mellan studierna men vanligen jämfördes tjänsten med standardbehandling vilket motsvarar inget extra stöd på apoteken.

Av de 16 studier som undersökte kostnadseffektivitet bedömdes den farmaceutiska tjänsten vara kostnadseffektiv i 12 studier, inte kostnadseffektiv i 3 och i en studie kunde inga slutsatser dras. Av de 12 studier där farmaceutiska tjänster bedömdes vara kostnadseffektiva dominerade interventionsgruppen över kontrollgruppen i 6 studier (det vill säga var både billigare och mer effektiv). Följsamheten till behandling förbättrades i 10 av 15 studier som en följd av farmaceutiska interventioner jämfört med standardservice på apotek. Farmaceutiska tjänster bedrivs i dag i liten utsträckning på apoteken och det krävs forskningsmedel även för att vidareutveckla de farmaceutiska tjänster som utförs på apotek.

Farmaceuter är generellt en underutnyttjad resurs inom hälso- och sjukvården i dag. Tyvärr bedrivs lite forskning om hur farmaceuter förhindrar vårdskador, hur farmaceuter kan bidra till förbättrad folkhälsa eller förbättrad läkemedelsanvändning. Nästan ingen forskning bedrivs heller gällande farmaceutiska tjänster. Genom förstärkta forskningsmöjligheter kan farmaceuterna i än högre grad bidra till en förbättrad läkemedelsanvändning i framtiden. Men det kräver särskilda satsningar av staten för att kunna bygga upp en forskningsverksamhet som delvis raserades i samband med apotekesomregleringen.

Förutom att farmaceuter är viktiga för att förbättra läkemedelsanvändningen i samhället är forskande apotekare och receptarier även centrala för att driva läkemedelsutvecklingen framåt och på det sättet bidra till bättre läkemedelsanvändning. Forskning är en central del av arbetet för många apotekare och receptarier som arbetar inom exempelvis läkemedelsindustri, myndigheter eller hälso- och sjukvård.

Forskning som apotekare och receptarier bedriver inom läkemedelsutvecklingen är livsviktig för samhället och har ofta en direkt inverkan på människors hälsa och välbefinnande. Forskningen utgör dessutom en viktig pusselbit för framstegen inom life science. För att Sverige ska vara en forskningsnation i världsklass är det nödvändigt att genomföra satsningar som förbättrar förutsättningarna för forskande farmaceuter.

Inspel från Sveriges Farmaceuter till regeringens forsknings- och innovationspolitik

Sveriges Farmaceuter ställer sig bakom SACO's prioriteringar inför kommande forskningsproposition

Vi utvecklar inte dessa delar ytterligare i denna text utan hänvisar till SACO:s inspel.

Forskning kräver långsiktighet, stabil finansiering och en god återväxt av forskande apotekare och receptarier

Framgångsrik forskning inom läkemedelsområdet kräver långsiktighet, stabil finansiering och en god återväxt av forskande apotekare och forskande receptarier. Finansiering av yngre forskare är extra viktig. Att välja en forskarkarriär måste vara ekonomiskt och karriärmässigt lönsamt på längre sikt. Otrygga anställningsvillkor samt dålig löneutveckling är några av orsakerna till att för få väljer en forskarkarriär. En dålig återväxt av kompetens försvårar rekrytering inom life science, vilket i sin tur kan ha en negativ effekt på de forskande läkemedelsföretagens verksamhet i Sverige.

Viktigt att kunna bedriva forskning inom ramen för existerande tjänst

Det är viktigt att regeringen gör det fördelaktigt för arbetsgivare att bedriva forskning och utveckling. Företag får i dag göra avdrag från arbetsgivaravgifterna för anställda som arbetar med kvalificerad forskning eller utveckling vilket är glädjande. Möjlighet till forskning och utveckling behöver dock förbättras ytterligare.

En annan möjlighet är att på liknande sätt som att man har rätt att få tjänstledighet vid studier (Lag (1974:981) om arbetstagares rätt till ledighet för utbildning) så kan man som arbetstagare få rätt till tjänstledighet vid forskning. Detta skulle underlätta för rörligheten av forskare mellan olika delar så som mellan myndighet och universitet eller mellan universitet och industri eller apotek. En ökad rörlighet av forskare skulle möjliggöra att forskningen blir bättre eftersom den kan baseras på fler perspektiv.

Apoteksforskningen är viktig för en bättre läkemedelsanvändning

Som tidigare visats så har apoteken en viktig funktion för att förbättra läkemedelsanvändningen och förhindrar vårdskador. Apoteksforskningen är också en viktig grund för att utveckla apotekens roll för en bättre läkemedelsanvändning. Forsknings- och utvecklingsarbete med fokus på apotekens verksamhet och patienters läkemedelsanvändning ur ett brett samhällsperspektiv har minskat betydligt efter omregleringen.

Den renodlade forskningsverksamheten som fanns inom Apoteket AB avvecklades i samband med omregleringen, men som kompensation tilldelades Vetenskapsrådet 2010 medel motsvarande 4 miljoner kronor årligen att fördela till forskning inom farmaci. Flera remissinstanser, bland annat Vetenskapsrådet, påpekade redan då att 4 miljoner kronor inte skulle motsvara samma omfattning av forskning som Apoteket AB bedrev. Indirekta kostnader skulle tillkomma när medlen fördelades som bidrag, därför skulle nettobeloppet tillgänglig för forskning bli mycket lägre än det vid Apoteket AB. Uppsala universitet lyfte i sitt remissvar också fram att anslaget borde avgränsas till forskning inom samhällsfarmaci och klinisk farmaci.

Under perioden 2011 till 2015 har Vetenskapsrådet beviljat totalt 20 bidrag från det särskilda anslaget Farmaci, men inte något av dessa forskningsprojekt har haft koppling till apoteksverksamhet. Nya apoteksmarknadsutredningen la 2017 ett förslag om att de forskningsmedel som Vetenskapsrådet fördelar inom ämnesområdet farmaci ska tilldelas ämnesområdet samhällsfarmaci. Detta har regeringen genomfört men inriktningen blev snävare än utredningens förslag och ska gå till forskningsprojekt inom farmaci med inriktningen förbättrad läkemedelsanvändning i samhället. Tyvärr är anslaget fortfarande endast 4 000 000 kronor och det har varit detsamma sedan apoteksomregleringen. Det är i dag 13 år sen vilket betyder att värdet av anslaget har minskat drastiskt under den tiden.

Förutom att staten avsätter för lite pengar till apoteksforskning så går medlen heller inte till apoteksforskning. Orsaken till detta är oklar men kan exempelvis bero på att forskningskapaciteten har minskat sedan omregleringen och det därför är färre forskare som kan satsa den tid som krävs för att kunna skriva omfattande ansökningar.

På samma sätt som regeringen exempelvis ger Vetenskapsrådet 60 000 000 kronor i år för att fördela för uppbyggnad och utveckling av forskningskompetens inom primärvården, bör regeringen nu göra en särskild satsning på apoteksforskning. Apoteksforskningen behöver byggas upp igen eftersom forskningen har minskat avsevärt sedan apoteksomregleringen och forskningskompetensen på apoteken måste skapas och utvecklas.

Apoteksforskning som initierats av apoteksföretagen lyser med sin frånvaro i dag och företagen har heller inte någon forskningskompetens enligt egen utsago. Om apoteksföretagen skulle satsa på forskning och utveckling, så som de flesta andra företag gör för att bibehålla eller utveckla sina marknadsandelar, skulle förutsättningarna öka för att nya arbetssätt på apotek prövas och utvärderas systematiskt.

På sikt kan apoteksforskning ge ett värdefullt bidrag till utvecklingen av apotekens roll för läkemedelsanvändningen och samverkan mellan apotek och hälso- och sjukvård. Det kan även leda till att synliggöra den viktiga roll som farmaceuter har för allmänheten. Den här typen av forskning sker internationellt men på grund av apotekens klenta forskningsengagemang här i Sverige ligger vi exempelvis efter i utvecklingen av farmaceutiska tjänster.

Även förslag i Tidö-avtalet kräver forskning

Den nuvarande regeringen har tillsammans med samarbetspartierna genom det så kallade Tidö-avtalet slagit fast att man vill utveckla apotekens roll i vårdkedjan vilket är mycket glädjande.

Regeringen vill att apotek ska erbjuda vissa tjänster som hälsoundersökningar (utöver dagens blodtryckskontroller m.m.) samt att man vill införa ett farmaceutsortiment, ett mellanläge mellan receptfritt och receptbelagt.

Att införa nya arbetssätt på apotek kräver att implementeringen och uppföljningen beforskas så att arbetssätten får en acceptans av övrig hälso- och sjukvård och av de patienter som använder sig av tjänsterna. Det är därför även av denna anledning viktigt att regeringen tillför medel till forskningen om apotekens arbetssätt.

Sveriges Farmaceuter anser sammanfattningsvis:

- Vi stödjer de inspel som SACO har lämnat in.
- Basanslagen till universiteten måste öka och grundforskningen stärkas.
- Det krävs en god återväxt av forskande apotekare och receptarier. Finansiering av yngre forskare är därför extra viktig och bör öka.
- Det är viktigt att det möjligheten att bedriva forskning inom ramen för existerande tjänst förbättras. Ett förslag är att arbetstagare som är forskare får rätt till tjänstledighet vid forskning (på samma sätt som vid studier).
- Forskning inom apoteksområdet är fundamentalt för apotekens utveckling framöver och denna forskning måste öka. Här bör regeringen göra en särskild satsning på apoteksforskning. Apoteksforskningen behöver byggas upp igen eftersom forskningen har minskat avsevärt sedan apoteksomregleringen och forskningskompetensen på apoteken måste skapas och utvecklas.

Vänliga hälsningar

Agnieszka Madej
Ordförande
Sveriges Farmaceuter

Björn Södergård
Professionsutvecklare
Sveriges Farmaceuter